

VIGILIA

2013 / 6

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS: A keresztény hit európai dimenziói
BORSOS SZABOLCS: A párbeszéd kultúrájának gyakorlati filozófiája
VÁLÓCZY JÓZSEF: Keresztény hit és kultúra: paradigma(meg)váltás
KUN-SZABÓ ANDREA: A szegénység teológiája

HALMAI TAMÁS: A megörökölt örökkévalóság
Féja Endre, Iancu Laura, Oláh András,
Wisława Szymborska, Tarbay Ede és Viola Szandra versei
Kovács Imre és Sótér István emlékezete

Beszélgetés Tarbay Edével

78. évfolyam	VIGILIA	Június
LUKÁCS LÁSZLÓ:	A szegények egyháza	401
MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS:	A keresztény hit európai dimenziói	402
BORSOS SZABOLCS:	A párbeszéd kultúrájának gyakorlati filozófiája	412
VÁLÓCZY JÓZSEF:	Keresztény hit és kultúra: paradigma(meg)váltás	422
SZÉP/ÍRÁS		
WISLAWA SZYMBORSKA:	Nyüzsgő utcákon támadt gondolataim (<i>vers</i>) (<i>Báthori Csaba fordítása</i>)	429
HALMAI TAMÁS:	A megörökölt örökkévalóság (<i>esszé</i>)	430
OLÁH ANDRÁS:	túlélni minden éjszakát; már nem titkolhatod el (<i>versek</i>)	440
IANCU LAURA:	1939–1943; Márton-napi látogatás (<i>versek</i>)	441
KISSLAKI LÁSZLÓ:	Az ördög és a ministráns (<i>novella</i>)	442
VIOLA SZANDRA:	Jó; Itt minden (<i>versek</i>)	444
FÉJA ENDRE:	Istenhez térve; Kérés (<i>versek</i>)	445
TARBAY EDE:	Ökörnyál; Ismétlődés (<i>versek</i>)	446
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
BOZÓK FERENC	Tarbay Edével	447
MAI MEDITÁCIÓK		
KUN-SZABÓ ANDREA:	A szegénység teológiája	457
NAPJAINK		
RÓNAY LÁSZLÓ:	Villanások Sötér Istvánról	467
POMOGÁTS BÉLA:	A nemzet politikusa. Kovács Imre emlékezete	468
KRITIKA		
MAGYAR-ÁBEL ÁGNES:	A <i>Semmi</i> kapcsán valamiről... Rendhagyó (színi)kritika a fontos kérdések elodázásáról	471
SZEMLE		
	(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	473

A keresztény hit európai dimenziói

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS

1957-ben született Kaloocsán. Teológus és valláskutató, a Szegedi Tudományegyetem Vallástudományi Tanszékének vezetője, a Bécsi Egyetem magántanára. Legutóbbi írását 2012. 7. számunkban közöltük.

A hit nem csupán vallási, hanem társadalmi, kulturális tény is. A teológia a valláson belülről közelíti meg a hit tartalmait, a hívő magatartást és a hit társadalmi-kulturális szerepét, a társadalomtudomány pedig kívülről, „vallási botfülűséggel” (Max Weber) vagy pontosabban szólva módszertani agnoszticizmussal.

Amikor Európa jelenéről és jövőjéről gondolkodunk, a kérdésbe tett tárgy lényegében kultúránk, amelyben élünk, tájékozódunk, amely identitásunknak otthona. Amikor Európáról van szó, az emberről van szó, alkotásaival, reményeivel és kétségeivel együtt — rólunk, mindannyiunkról, személyes hiteink és megközelítéseink közötti különbségekkel és egybecsengésekkel együtt.

Sokak szerint, akiknek magam is osztom a véleményét, Európa drámát él át, történetében nem először — mélyreható átalakulásban áll. Amint a modernitás idején a 19. és 20. század fordulója körüli évtizedekben, ma a 20. és a 21. fordulóján ismét alapvető kontinentális identitáskérdésekkel szembesül, s a válaszok váratnak magukra. A társadalomtudományi és még inkább a teológiai tárgyalásmód a társadalom és benne az ember java iránt elkötelezett megközelítés, nem a kívülálló hívős távolságtartása jellemzi.

Az alábbiakban első lépésben Európa, majd a másodikban a hit dimenzióit vázolom. Ez után Európa és a kereszténység viszonyának különböző típusait. Majd a három kiemelt téma részletezése után a hit és Európa közös jövőjét próbálom érinteni. A téma hihetetlen tágassága megköveteli annak megjelölését is, amiről másutt, más alkalommal lehetne és szükséges is szót ejteni: Európa vallási és felekezeti változásainak statisztikáiról, a keresztény és nem keresztény hitek találkozásainak ötvözetéről, a hitből fakadó politikai cselekvés módozatairól, a hit posztmodern viszonyainak következményeiről az egyházak belső átalakulására és együttműködésére, a kortárs képzőművészetekben és irodalomban tetten érhető keresztény hitmintázatokról stb.

Európa-dimenziók

Szűcs Jenő a *Vázlat Európa három történelmi régiójáról* című tanulmányában Bibó István európai társadalomfejlődéssel kapcsolatos munkáira építve felhívta a figyelmet arra, hogy Európának három történelmi régiója van, s ezekben a modernitás folyamatai 100–150 esztendő eltulajdonítással jelentek meg. Az első régiót Nyugat-Európa képviseli, a másikat Közép-Európa, a harmadikat Kelet-Európa. „A régiók eredeti helyzetéből, eltolódásaiból és a történelem kihívásaira adott vála-

szaiból következtek azok a strukturális modellek, melyek máig ható érvénnyel meghatározzák a modern Európát.”

Az erősen individualizált „Nyugat-”, az átmenet paradoxonjaiban egyensúlyozó „Közép-”, valamint a modernizációba vonakodva belekényszerülő „Kelet-Európa” társadalmi bár nem homogének, mégis beazonosítható regionális jellegzetességeket mutatnak és jelenítik meg, illetve jelölik ki a kereszténység kereteit. A 21. század terhes mindhárom régió mélyre ható dilemmáival, amelyek az európaiság és vele a kereszténység klasszikus forrásaira is emlékeztető újragondolás és újraalapozás szükségességét egyre vitathatatlanabbá teszik.

Az európai identitás számára a történeti régiókon túlmenően ma már és a jövőben egyre inkább a globális hálózat jelenti az elsődleges értelmezési keretet, amely radikálisan relativizálja a territórium fogalmát és tapasztalatát, s amelyben a közlések időbeli egymásutánisága döbbenetes egyidejűségben jelenik meg. Bár mindenki valahol a térben és valamikor az időben kapcsolódik a világhálóra, gondolkodásában, valóságfelfogásában, identitásának alakításában valószínűsíthetően a világháló egyre jelentősebb szerepet játszik a nemzeti, illetve regionális identitásának kárára. Ez az átalakulás minden kontinenst érint, de nem egyformán, minthogy Európának — éppen a kereszténység miatt — van a legtöbb köze a globalitáshoz, történelméből fakadóan a másságot legkönnyebben tanuló kultúrával rendelkezik.

Hit-dimenziók

A következőkben a vallási és nem csupán a keresztény hit különböző dimenzióit tekintjük át az *Encyclopedia of Religion* (2005) alapján. A személyes hívőség elsősorban *önmeghatározást* jelent, azt a személyes kijelentést, hogy valaki önmagát mint hívő embert definiálja. A hitet *engedelmességként* is felfoghatjuk, de jelenthet *függőséget, tudást, tapasztalatokat, saját nyelvet és közösségi értelmezést*. A hit ugyanakkor *közösségi* természetű valóság, mert az emberhez tartozik, aki közösségi lény, és abban az értelemben is, hogy a hit közösséget alkot az azonos hittartalmak megvallásával, a közös rituális cselekmények elvégzésével, a hitre alapozott intézménnyel szembeni ragaszkodással. Mind a magán-, mind a köz-hit dimenziói számára provokációt jelent a kétség. A modern világban minden igazságnak van egy csöppnyi gyanús mellékíze (Robert Musil). A hit nem zárja ki a kételyt, sőt azt szerves részének tekinti (Paul Tillich). Korunkban a hit egyaránt jelen van konstruktív és destruktív műveivel.

A világ nagy vallási hagyományai és a kereszténység vallása közötti számos hasonlóság és eltérés mellett témánk szempontjából a legfontosabb tudnivaló az, hogy a kereszténység tanítása és történelme alapján átível a kultúrkörökön, a többitől egészen eltérő módon kapcsolódik a nemzeti és kontinentális hagyományokhoz.

A keresztény hit felekezetekben artikulálódik és nyer sajátos színeket. A római katolikus hagyomány kiemelt jelentőséget tulajdonít a kö-

¹Az ortodox (helyes tan) és a doxológia (dicsőítés) ugyanarra a görög *dokein* igére, illetve *doxa* főnévre megy vissza, amely egyaránt jelenti, hogy tanítani és dicsőíteni.

zösségnek és a normatív kijelentéseknek. A protestáns hagyomány a hangsúlyt a hit gesztusára helyezi, a hívő alapállásra. Az ortodox, megnevezésében is benne rejlőn,¹ a tan és a dicsőítés tisztaságára. A három keresztény felekezetben ez a három kiemelt hangsúly kiegészíti egymást: hagyomány — odaadottság — dicsőítés. E három pilléren nyugszik a kereszténység története és annak intézményi megformálódásai. A keresztény hitet — hasonlóan más kulturális meggyőződésekhöz — úgy foghatjuk fel, mint sajátos dallamot a kultúrák mindig polifon harmóniájában. A hit végső soron értelmezés — spiritualitás — és performansz, e dimenziók mentén elemezhető megfelelő módon.

Viszonymódozatok

Keresztény Európa

A keresztény Európa kifejezés (idegen szóval *Christendom*) azt sugallja, hogy a keresztény hit befolyása, illetve megvalósulása jelentette Európát, ez tette Európát Európává, elsősorban a középkori Európára szokták használni. A kifejezés természetesen nem csupán egy bizonyos történelmi korra vonatkoztatva ismert, hanem egyfajta programatikus célkitűzésként is, miszerint Európa identitását, azonosságát a kereszténység alapozza meg. A középkori „keresztény Európa” fogalmát a kortárs szakirodalom egyre inkább valamiféle keresztény aranykor visszavetítésének látja, amely a mai „szekuláris Európa” ellentétpárja. Eme ideáltípus jellemzőit mindjárt láthatjuk Novalisnál.

Európai kereszténység

A kereszténység földrajzi szempontból Közel-Keleten indult útjára, majd Európába lépett, elsősorban Pál apostol és mások térítő tevékenysége alapján. Különböző történelmi és társadalmi faktorok következtében a kereszténység meghódította egész Európát, s így alakult ki a középkorra az a politikai és kulturális egység, melyet Európának nevezünk. A középkor azonban alig ismerte, ismerhette a világ más kontinenseit. Keresztény kultúrájának európaiságára akkortól reflektálhatott, amikor az újkorban felfedezte Amerikát, majd a Föld többi kontinensét is. Bármennyire is egyet jelentettek a felfedezések a keresztény Európa kultúrájának, társadalmi berendezkedésének más kontinensekre történő áttelepítésével, Európa egyre inkább egy kontinens lett a többi között, amivel párhuzamosan a kereszténység is kezdett más vallások között az első, de nem egyetlen vallássá válni.

Kereszténység vagy Európa

A 18. századtól kezdve Európa keresztény önazonosságának a felvilágosodás szellemi kihívásaira új választ kellett adnia. Így került Európa válaszút elé, melyet többek között Novalis a *Kereszténység vagy Európa* című írásában, valamint Schleiermacher *A vallásról* írott beszédeiben tematizált. Novalis szerint kereszténység a vallás forrása, amely hisz Jézus Krisztusban, Máriában és a szentekben, s amelynek hite szerint minden földi valóság az örök élet kenyerévé és borává válik. A régi szép időkben, írja, amikor Európa még keresztény teritórium volt, közös érdek egyesítette a legtávolabbi provinciákat is.

Akkor még a kereszténység hatalommal pompázott, míg elő nem tört a protestantizmus szelleme, amely megbontotta és lerombolta a kereszténység egységét. Szétvált egymástól a hit és a tudás, a filozófia és a vallás, majd a felvilágosodás gondosan kitorölt belőle minden csodát és titkot. Novalis hitte, hogy eljön újra az örök béke szent korszaka, amelyben az új Jeruzsálem lesz a világ fővárosa.

Az ebben a korszakban felvetett szembeállítás, amely eredetileg a kereszténység európai jelentőségét húzta alá, máig ható megkülönböztetéssé vált. Az elmúlt két évszázadot az jellemezte, hogy a gondolkodók Európát egyre inkább keresztény jellegzetességeitől függetlenül tárgyalták, a kereszténységet pedig Európa múltjába száműzték, szembeállítva a haladással és a modernnel.

Kereszténység és Európa

A 20. század modernitása a társadalom differenciálódását jelentette. Szétváltak egymástól a társadalom nagy rendszerei: a tudomány, a kereskedelem, a politika stb. Egyik alrendszerévé vált benne a vallás is, hasonlóan a többi részhez — saját szemlélettel, törvényekkel, intézményekkel, és elsősorban csak magamagára szorító érvényességekkel. Az egyes rendszereket saját intézményeik koordinálják, így a vallási rendszert az egyházak. A modern társadalmi és kulturális viszonyok között a keresztény hit európai jelenét már nem írhatjuk le kétdimenziós modellben, melynek egyik pólusán állna a középkori viszonyokra emlékeztető egység a vallás, hatalom, kultúra, társadalom között, és a másik oldalon az ezzel szembenálló politikai, kulturális és vallási erők. A hit helyzetét csak sokdimenziós modellel értelmezhetjük, amelyben az individuális meggyőződés, az intézményi elkötelezettség, illetve távolságtartás, az állam és egyház szétválása, valamint a különböző társadalmi csoportok és érdekközösségek sokfélesége jelentik a legfontosabb elemeket.

A modern Európát szekularizálnak tekintik legtöbbször. Különbséget kell tenni azonban a szekuláris, szekularizáció és szekularizmus fogalma között. A szekuláris modern kategória, amely arra alkalmas, hogy tudomásul vegye, megalkossa, kodifikálja, elkülönítse azt, ami nem vallási. Szekularizáción azt az elemző és értékelő kategóriát értjük, amely az európai társadalom alakulásában érzékeli, leírja és értelmezi a vallás, vallási intézmények és vallásosság társadalmi alakulásának irányát, melyet valamely vallásiból valamely szekuláris felé haladónak fog fel. A szekularizmus pedig világnézet (*laïcité*), amely mintegy a modern európai gondolkodás dogmája.

A kereszténység és Európa közötti viszony modern tárgyalásmódjában gyakran találkozni heves kritikai éllel megfogalmazott néhány ellentét párral, amelyek ugyan gyakran leegyszerűsítik a modern viszonyok összetettségét, mégis ezeken érhetők tetten korunk kereszténységgel kapcsolatos felvetései. A modern ateizmusok valláskritikája szerint a kereszténység Istenre igent mond, de az emberre nemet; a hagyományhoz ragaszkodik, de gátolja a haladást; pártolja a hitet, de lebecsüli a gondolkodást és a tudományos kutatást; Konstantin óta szö-

vetségese a trónnak és bűnrészes az igazságtalanságokban; tekintélyelvű rendszer, amely engedelmisséget követel és nem tűri a szabadságot. A szabadság és az igazságosság de-szakralizált víziója vált az európai gondolkodás és értékrend egyik központjává. A 20. század ugyanakkor tragikus egyértelműséggel igazolta, hogy a szabadság és egyenlőség célkitűzése szentesíti az egoizmust és a diktatúrát.

Kereszténység Európában

A 20. század posztmodernnek nevezett felfogásrendszere a kereszténység és az európaiság eszméjének szétválasztására, függetlenítésére és szembeállítására alapozó felfogást részben megtartja, részben meg is haladja. Ez a sokrétű és sokak által el is utasított kísérlet, amely egy ernyőfogalom alá próbálja rendezni a kortárs kulturális és politikai jelenségeket, megengedő álláspontot képvisel a vallással, különböző hitekkel, így a kereszténységgel szemben is. Vallásra, hitekre vonatkozó látásmódját az esztétizálás, performansz és wellness jellemzi. Szemben áll azokkal a törekvésekkel, melyek normatív kijelentésekkel és intézményi elkötelezettségekkel hozzák összefüggésbe a valóságot, így a kereszténységet is. E felfogásban a kereszténység Európában egy lehetséges élményforrás, miközben minden más is lehetséges (Feyerabend, majd tovább Derrida: *anything goes*).

Hit-provokációk

Európa és a keresztény hit viszonymódozatai és a kereszténységgel kapcsolatban megfogalmazott sematikus és plakatív szembeállítások mindegyike izgalmas gondolatmeneteket keltett már eddig is a szakirodalomban, még inkább a politikai nyilvánosság vitáiban. A következőkben hárommal foglalkozunk egy kicsit részletesebben, válogatottan közép-európai pozícióból, önkényesen választva a gazdag listából: Isten halálával, az irgalommal és a nacionalizmussal.

Isten halott — igen

A keresztény hit és más istenhitek egyik legerőteljesebb és talán legfájóbbnak is nevezhető modern kihívását Nietzsche „Isten halott, mi öltük meg őt” ismert kijelentése foglalja súlyos és azóta agyonidézett szavakba. A keresztény hit nem kell, hogy meghátráljon e brutális kijelentés előtt, amint nem kellett meghátrálnia történelmének egyetlen korszaka által felvetett filozófiai megfontolás előtt sem. Nietzsche kijelentése ugyanis éppen nem a keresztény hit végét, hanem annak legmélyebb titkát érinti, Krisztus — a keresztény hit megtestesült és a kereszten megváltóvá lett Istenének — halálát is jelentheti. A keresztény hit legradikálisabb, vagyis az emberi gondolkodás, vallás és életélmény gyökereiig hatoló titokról van szó abban az evangéliumi kijelentésben, amely a golgotai eseményt idézi, és abban, amit a nihilizmus és a modern hermeneutika a maga 20. századi útján, útvesztőin és reflexiók labirintusaiban kitapint. A keresztény hit éppen arra a megfeythetetlen és teljességgel soha ki nem fejezhető, vagyis az idők végezetéig értelmezésre szoruló titokra épít, miszerint Isten ha-

lála egyben a végtelen és lezárhatatlan perspektíva nyitánya is (Gianni Vattimo). A világ történelmében és az egyéni élettörténetekben minden tervvel és reménnyel szembejövő vég alapvető kikezdésére, amely egyszerre igényli a fantázia és az ítélő erő végsőkéig való kiterjesztését, és egyszerre a halállal dacoló életstratégia folyamatos meg-alapozását és vállalását. Végső soron ez a keresztény hit legsajátosabb egyedisége, amely megkülönbözteti a másik két ábrahámhi hittől és egyben Távol-Kelet vallásainak válaszaitól. Provokáció ez, amely egyszerre hív ki mindennemű fogalmi és strukturális biztonságból, s egyszerre kínálja a reményre alapozott szabadság ígértét.

**Kereszténység:
az irgalom kultúrája**

A keresztény hit igazság-jellege mellett talán még fontosabb annak gyakorlati jellegéről beszélni. A keresztény vallás igazságának ugyanis a magva: a szeretet. Jézus ebben jelöli meg tanításának lényegét, a szeretet eladdig nem hallott radikalitásában, amely az ellenség szeretetéig ér. Magatartásával következetesen hűséges is volt ehhez, s a keresztén függve, halála előtt irgalomért könyörgött az őt megfeszítők számára. A kereszténység története során a jézusi szeretetparancs folyamatos kihívást jelentett követőinek, s a kereszténység nem állítja magáról, hogy maradéktalanul hűséges tudott lenni hozzá. Ugyanakkor nem tagadható, hogy a keresztény istenkép és emberkép lényegi eleme maradt a szeretet, ami dacára az ezt elfedő véres századoknak is, az európai történelemben végig jelen volt, elsősorban az ismert és ismeretlen szentek magatartásában, másrészt a teológusok és egyházi tanítók műveiben. Hivatkozhatunk itt Szent Márton vagy Szent Sebestyén vértanukra, Szent Ferencre, Avilai Szent Terézre, vagy a 20. századból a német evangélikus mártírra, Dietrich Bonhoefferre, az orosz Elizabeth Feodorovna Romanovára vagy az albán származású Kalkuttai Terézre, az irgalom szentjeire.

A keresztény hit isten- és emberképe alapozza meg és magyarázza azt a máig érő gyakorlatot, amit betegápolásnak, modern kifejezéssel egészségügynek nevezünk. A keresztény hit ugyanis a beteg és rá-szoruló embert felértékeli, benne magát Jézust látja, s eszerint törekszik cselekedni vele. Az evangéliumok Jézusról megőriztek számos jelenetet, amelyekben betegeket gyógyított, s egyben feloldotta az értékes és értéktelen ember közötti határt. Sőt ezek a tanító elbeszélések olyannak mutatják őt, mint aki számára a gyöngye, elesett, beteg, elveszett, kirekesztett és bűnös odafordulásának elsődleges címzettje. Ismerősek a gyógyítási történetek vagy a tékozló fiúról szóló történet, és ismerős lehet az a jelenet is, amelyben a buzgó vallásosok helyett Isten a kicsinyekkel jót tevőket részesíti haláluk után az örök boldogságban. Ez a jézusi alapállás követőkre talált mindjárt az első tanítványoktól kezdve, végig a történelmen keresztül. Az európai gondolkodásba a keresztény hit oltotta bele a segítség parancsát, s amit ma magától értetődő emberiességi követelménynek tekint és számos jogszabállyal véd, illetve követel meg Európa, annak gyökerei a keresztény hitben találhatók (René Girard).

A modern kori nacionalizmus a 18. század végétől vált Európa központi vezéreszméjévé. Renan egyenesen úgy vélekedett a nemzeteszme jelentőségéről, hogy a vallás korszakának vége, s utána a nemzet veszi át ugyanazt a szerepet, amit a vallás játszott a társadalmak életében. Miközben a nemzetállamok kialakultak Európa nyugati felén, keleti felén még félféudális viszonyok uralkodtak. Mára pedig a nemzet-eszmény visszaszerzése elsősorban Kelet-Európát határozza meg, miközben Nyugat a nemzetközi tőke és piac szempontjait helyezi előtérbe.

A nacionalizmus tehát Európának inkább a keletebbre eső társadalmában jelent komoly kihívást a keresztény hit megfogalmazása és álláspontjának kialakítása számára. Miközben a kereszténység története a nemzeti, sőt kontinensi határok átszelésével jeleskedett, ugyanakkor összefonódott a nemzetállami szuverenitásért vívott küzdelmekkel is. A keresztény hit tanításai nemzetek fölötti érvényűek, mondhatjuk mai szóval globálisak, ugyanakkor az ortodoxia és a protestantizmus — ellentétben a katolicizmussal — egyaránt nemzeti szervezettségű. A 20. század második felének legvéresebb konfliktusai Európa keleti felének társadalmában az etnikai és felekezeti, illetve vallási egymással szétválaszthatatlanul összefonódott érdekeinek összeütközéséből és gyűlöletéből fakadtak, melyek legismertebb példája a két balkáni háború. Etnikai és vallási alapon ölték és mérszárolták egymást katolikusok, ortodoxok és muszlimok, s találtak tetteikre igazolást és feloldozást vallási vezetőik gyakorta ambivalens nyilatkozataiban. A fizikai erőszak balkáni megnyilvánulásai mellett a verbális erőszak és kiközösítés jellemzi Kelet-Közép-Európa országainak jelenkori belpolitikai feszültségeit is, melyekben a keresztény hit képviselői még nem találták meg a megértés és irgalom kultúrájának megfelelő és hatékony képviselését.

A kereszténység ugyanakkor mindhárom felekezet hivatalos tanításában egyértelműen elítéli az erőszakot és a nacionalizmust, miközben elismeri és támogatja a nemzeti kultúrák értékeit. Így tett a II. Vatikáni zsinat, amikor egyszerre hirdette a nemzetek közötti egyetértés parancsát és a liturgia népnyelvű végzését. A nacionalizmus ortodox felfogásával kapcsolatban Andrei Pleșu, az európai rangú román gondolkodó *A nemzetek anygalai és a nacionalizmus eretneksége* című írásában kifejti, minden nemzetnek van saját anygala. A nacionalizmus nem hátat fordít ennek az anyagnak, hanem ellenkezőleg, imádni kezdi, neki engedelmeskedik és neki mutatja be azt az áldozatot, ami egyedül Istennek járna. „Amikor a nemzet abszolúttá válik, akkor az Abszolút relatívvá.” Krisztus a nemzetek fölötti messiási békét hirdette, a nemzetek számára ez adja meg a lehetőséget az érdekütközések szelíd kezelésére.

Amennyiben a katolicitást a szó eredeti értelmében egyetemes-ségnek fogjuk fel, akkor minden felekezet tanítása egybehangzóan állíthatja az európai béke fenntartása érdekében, hogy a nacionalizmus problémájára a keresztény hit katolicizmusa lehet a válasz.

Hit-opciók

Az európai társadalmi és kulturális változások közül a három legfontosabb trend, melyeknek a keresztény hit jövőjével kapcsolatosan bizonyosan jelentőséget tulajdoníthatunk, a közismert angol szakszavakkal kifejezve az *easternisation*, *islamisation* és *spiritualisation*. Az *easternisation* (Colin Campbell) azt a feltételezést jelenti, hogy a keresztény vallás hagyományait legalábbis Nyugat-Európában felváltja az indiai vallások kultúrája. Az *islamisation* az arab világon kívül az új bevándorlási hullámmal kialakult, hangsúlyosan vallási muzulmán jelenlét felerősödését jelenti. Végül a *spiritualisation* a legkülönbözőbb lelkeségi mozgalmak felerősödését, melyek közül a legjelentősebb a keresztény új pünkösdi mozgalom, melyet evangelikáknak is neveznek, s amely nem korlátozódik Nyugat-Európára, hanem Kelet- és Dél-Kelet-Európában is a legjelentősebb vallási folyamat, illetve mozgalom.

Az ilyen átalakulási folyamatok nem egyedülállóak a keresztény hit történetében, sőt a keresztény hit leginkább ilyesféle kihívások közzegében formálódott. Történetének kezdetén Jeruzsálemmel kellett tisztáznia, hogy mi a különbség Ábrahám követésében a mózesi és a jézusi út között. Az európai kontinensre lépve Athén, majd Róma jelentették az elsődleges dialóguspartnert. A mai viszonyokban Isztambul és Benáresz jelenti a meghatározó kihívást a keresztény hit számára. Az európai vallási piacon India színes hitvilágának számos portékája van jelen, a körkörös időfelfogásra alapozott reinkarnációtól kezdve az egyedül az individuum döntésére alapuló megvilágosodás elérésén át egészen a személyes sorsot értelmező karma-tanig. Az iszlám pedig dél-kelet után immár a nyugat-európai lakosságban egyre tekintélyesebb részarányt és megváltozott felfogást jelent, amely a korábbi immigránsok asszimilációs törekvéseivel ellentétben egyfajta „eurábiát” szeretne létrehozni, melyben az Európában honos jogokat és törvényeket leváltja az iszlám törvényrendszer, a sharija. Radikális monoteizmusával és különlegességként ható (szufi) középkori misztikájával sok fiatal számára vonzó, akik a keresztény tanítást és vallásgyakorlatot kiüresedettnek és lagymatagnak érzékelik.

A harmadik meghatározó társadalmi és kulturális vonulat a mai Európában (is) az úgynevezett poszt-institucionális spiritualitás terjedése, amelyhez hozzátartozik a populáris vallásosság, a pünkösdi és karizmatikus ébredés mozgalmak. Míg a 20 századot a kereszténység egyháziasodása jellemezte, a 21.-ket a kereszténység spiritualizálódása: TV-evangélizációkkal, megaegyházakkal, zárandoklatdivattal — mindennel, amely kevésbé a racionálisan megalapozható, illetve megszürt hitet igényli, mint inkább az irracionális szellemi-lelki jólétet.

**Egyházak a hit
ajánlatának
képviselésében**

A keresztény egyházak mindegyike nagy energiát fordít arra, hogy az Evangélium, a keresztény hit tanítását, hirdetését a mai modern kor követelményeinek megfelelően végezzék. Lássunk a következőkben néhány hivatalos egyházi nyilatkozatot, melyek az imént

mondottakat példázzák, s melyek színvonalukat és megfogalmazási módjukat tekintve egyaránt mércéül is szolgálhatnak a téma civil és vallási tárgyalása számára egyaránt.

II. Alexij: Európa

Az európai kontinens számos ma is létező kultúrára gyakorolt hatást. A keresztény rendszerben gyökeredzik az emberi személy méltósága, amelynek érvényesítésére minden korban meg kellett teremteni a feltételeket. A kereszténység tanítja a nemzeteknek, hogy az ember Isten képmásaként teremtett, s azt, hogy ha az ember erkölcsös életet él, akkor Isten barátja lehet (Jn 15,15) és elnyerheti a békét (Jn 8,32). Az európai történelem ismerői tanúsíthatják, hogy a kereszténység emberi személyről alkotott felfogása törölte el a rabszolgaságot, alapozta meg a tisztességes bíraskodást, alkotta meg a magas szintű társadalmi és politikai mércéket, az emberi együttélés normáit, kifejlesztette a tudományt és a kultúrát. Európának az emberi jogokra vonatkozó eszméisége nem jöhetett volna létre a kereszténységnek az emberi méltóságról, szabadságról és erkölcsről szóló tanítása nélkül.

Francia Püspöki Kar: A hit hirdetése a mai társadalomban

A hosszú pásztori útmutatásban a központi fogalom a szabadság, amellyel a kereszténységnek európai történetében ambivalens viszonya volt évszázadokon keresztül. A francia püspökök határozottan állást foglalnak a szabadság elismerése és támogatása mellett, még-hozzá nem a hit valamiféle kapitulációja, hanem éppen a keresztény hit tanítása miatt. A szabadság kiemelt területeit jelenti az állam és az egyház szétválasztása, mely révén az egyházak az állami célokkal és érdekekkel szemben kritikus lojalitást és függetlenséget élvezhetnek; a világ autonómiájának elismerése, amely felszabadítja a keresztényeket arra, hogy gondolkodásukban és még inkább cselekvésükben bármely jóakarátú emberrel, akár az elkötelezett ateistákkal és antiklerikálisokkal is szabadon összefogjanak a társadalmi szolidaritás elősegítése érdekében; végül a személy szabadságának és autonómiájának teljes körű elismerése, amely révén az egyház a keresztény üzenet szabad elfogadására tehet ajánlatot. Teljes összhangban II. János Pál enciklikájával, a keresztény hitet a remény és az elkötelezettség megalapozásának tekintik, amelyet a hitet egyszerre tanuló és tanító egyház lehetőségként kínál fel Európának.

Ecclesia in Europa

A keresztény hit európai jelenével és jövőjével kapcsolatban II. János Pál pápa jelentős enciklikát tett közzé. A mai Európa az értékek komoly válságát éli át, hiányzik belőle egy közös terv elszántsága és a képesség, hogy minden polgárának vissza tudja adni a reménységet. „Az európai kultúra a 'csöndes aposztázia' benyomását kelti, mellyel az önelégült ember úgy él, mintha Isten nem létezne” (9) — írja a pápa.

Az enciklika alaphangja azonban nem a társadalommal vagy a keresztényekkel szembeni kritika, hanem a remény. A krízisben lévő Európának reményre van szüksége, melyet a keresztény tanításból meríthet — ez a pápa meggyőződése. „Nem lehet kétségbe vonni,

hogy a keresztény hit meghatározó és mellőzhetetlen módon hozzátartozik az európai kultúra alapjaihoz. Európának ugyanis a kereszténység adott formát, beleoltva néhány alapvető értéket” (108). Az enciklika a következő értékeket tulajdonítja a kereszténység hozzájárulásának Európa identitásához: „Az emberi személy transzcendens méltósága elismerése; az értelem, a szabadság, a demokrácia; a jogállam s a politika és a vallás közötti különbség értéke” (109).

Európának nyitott, befogadó földrésznek kell lennie. A kereszténység Európának új arculatot kölcsönözhet, amennyiben a globalizáció korszakában a szolidaritást, a sokféleségben az „egység új modelljét”, a nemzetközi, etnikai konfliktusokban pedig a békét képviseli (112).

Perspektíva

Európa „menthetetlenül” keresztény, nemcsak magas kultúrájának lenyűgöző alkotásai miatt, hanem ünnepeiben, az emberről, a valóságról, Istenről és annak hiányáról vallott elképzeléseinek alapvető mintázatait tekintve.

A keresztény hit Európa jövőjében elsősorban az emberre, a szabadságra és a békére mondott határozott elvi és gyakorlati ígenjével játszik szerepet. Amint Európa történelmében az önzetlenség, szolidaritás, igazságosság és irgalom kultúráját szorgalmazta és példázta, a jövőben is vállalni fogja ennek hiteles prófétai képviselését, mert ez tartozik identitásának gyökeréhez, az általa hirdetett, Istenként hitt és tisztelt Jézus Krisztushoz. A keresztény hit alapján az egyházak, keresztény szervezetek és hívők igent mondanak az élet értékére és értelmességére, tisztelve és védve azt a kezdetétől a végéig, bízva az élet Istentől garantált örök voltában. Végül a kereszténység a jövőben is még egyértelműbben képviselni fogja minden politikai hatalom viszonylagosságát, fenntartva Istenének mindenhatóságába vetett hitét.

Bármennyire is alapjaiban átrendeződik a tér, az idő és az információ logikája, az európai és keresztény identitás továbbra is egyet jelent az erőszakmentességre törekvő konfliktuskezelés és az emberi méltóság és emberi jogok, valamint a globális társadalmi igazságosság képviselésével. Ezek a keresztény európaiság, illetve az európai kereszténység maximái és hologramjai egyben. A keresztény hit a modern és posztmodern plurális és hálózati viszonyai között egyre inkább tudatában lesz annak, hogy elsődleges eszköze a hitelesség és a saját vallási forrásaihoz való önkritikus és mindig megújuló ragaszkodás.

A keresztény hitájánlatban a jövőben valószínűen felerősödnek a testi, spirituális és érzelmi dimenziók, a közösségi és tömegélményt adó performanszok, amelynek privát, közösségi és politikai relevanciái is lesznek. A nagy intézmények egyre nehezebb fenntartása mellett Európában a kereszténység is diaszpórikus helyzetbe kerül. Európa drámája és kiútkeresése egyben a keresztény hité is. A gyökeresnek tűző átalakulásban Európa éppúgy támaszkodhat a keresztény hit megújulás-képességére, mint a keresztény hit Európáéra.